

1. КУЛТУРАТА – ДУХОВНИЯТ ЖИВОТ НА ОБЩЕСТВОТО

Аксиоматично е твърдението, че културата е духовният живот на обществото – негово духовно битие.

Различни автори и източници сочат, че за културата съществуват стотици определения. Така например през 1952 г. американските културни антрополози Kroeber A. L., и Clackhohn C. сочат 164 формални определения за култура.¹ В друго издание на тези автори от 1964 г. дефинициите нарастват на 257. Можем само да предполагаме до колко достигат в наше време.

Без да навлизам в детайли, мога да посоча в сбитата форма повтарящото се по един или друг начин във всички определения за културата: съвкупност от знания, вявания, изкуства, нравственост, закони, обичаи, както и усвоените и споделени от човека в качеството му на член на дадено общество език, естетически вкус, професионални умения, обща история, традиции, начин на живот, ценности и норми.

С оглед целите на настоящата студия следва да посоча един важен елемент на културата: ценностите, възплътени в нормите за поведение, които регулират обществените отношения и правят възможна общата интерпретация на жизнения опит.²

Юридическата култура можем да характеризираме като модерна версия на това, което от Рудолф Йе-

ринг насетне се е разбирало като правна традиция или манталитет на една нация. Според него, движещите сили на правото се намират по-надълбоко в неговата вътрешна същност. Понякога те дори не могат да се забележат с просто око. Накратко Йеринг ни казва, че движещите сили на правото не са толкова правила, колкото качества, общи идеи, които сами по себе си не се поддават на прилагане, но упражняват определено влияние върху практическото формиране на правните норми.³

За да се доближим с още една крачка към целта на настоящото изследване, е необходимо да направим разграничението, което дължим на Lawrence Friedman, между външна и вътрешна правна култура.⁴

Външната правна култура се отнася до мястото на юридическото в дадена държава. От тази гледна точка тя може да бъде повече или по-малко политическа, съответно повече или по-малко юридическа. Повече политическа е, когато ролята на съдията е по-слаба и обратно – повече юридическа е тогава, когато на съдията се отрежда по-значимо място.

Външна правна култура се изразява още в отношението на тези персонажи⁵, натоварени съобразно функциите, които притежават да трансформират абстрактните правила на правото в един жизнен дискурс (например съдиите в Англия, законодателят във Франция, професорът по право в Германия), така че да открият това, което придава идентичността на всяка култура.

Според Garapon вътрешната юридическа култура е осъществена от поведение, вярвания, мислене, възприятие, с ясно изразени ценности, общи за една

правна професионална група. Всяка една такава група изразява (преди това – притежава) специфична правна култура, която е в основата на реализиране присъщите ѝ функции. Да тълкува и да съди (Върховните съдилища); да напътства и съди (съдията от останалите инстанции); както и да разследва, да предпазва и наказва, да правораздава и изпълнява решения и т.н.

Външната и вътрешната правна култура, разглеждани като единно цяло, ни позволяват следното обобщение: юридическата култура обхваща както съдебната, така и социалните практики.

Тя е основанието, но и инструментът за търсене на истината и справедливостта в процеса на правораздаването.

Да направим следваща крачка към приближаване към целта, която съм си поставил в студията.

Преди около 60 години Жан Карбоние разглежда правото като феномен на културата. Взаимоотношението между тях се разкрива в два аспекта: „култура ли е самото право и включва ли се то в общата култура“.⁶

Накратко: съществува юридическа култура, множество юридически култури, толкова, колкото са народите, като в по-обичайния смисъл понятието за юридическа култура притежава „качествен и дори елитарен смисъл“.

Правото е и елемент на общата култура. То се въвежда в нея посредством „другите културни канали“ (литература и изкуство), но се включва и пряко чрез думи и пословици. Правото се отпечатва по-дълбоко в културата на индивида, който я придобива чрез образованието. Така отделната личност усвоява правната култура чрез знание за силата на правната норма,

задължителния характер на обещанието, причинно-следствената необходима връзка между правонарушение и наказание и т.н.

2. ПРАВОТО И ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ГРАЖДАНИНА КАТО ВЗАИМНООБУСЛОВЕНИ КУЛТУРНИ ФЕНОМЕНИ

Целта на настоящата работа е да представи правото и правата на човека и гражданина едновременно като взаимнообусловени културни феномени.

Преди всичко, от казаното дотук може да се заключи, че разграничението външна-вътрешна правна култура изглежда прекалено статично. Всъщност двете състояния на правната култура в дадена страна образуват цялостна система, която е динамична по своята цялостност и структура. Правната култура като система обуславя авторитета на правосъдието в една държава. В тази връзка е нужно да се подчертае, че истинската демократична юридическа култура включва не само външната и вътрешната ѝ подструктури, но тя по призвание служи за осигуряване уважението и гарантираността на правото на човека от страна на гражданите, както и безпристрастността (в най-широкия смисъл на думата) на съдиите, чието призвание пък е да решават правните спорове. Всъщност възникването на трета, неутрална, безпристрастна страна, която решава конфликтите между субектите на правото, според мен, е едно от най-великите цивилизационни изобретения на

човечеството. Правораздаването, следователно, е само по себе си културен феномен, който цели установяване на равновесието между правното предписание и начина, по който съдията разрешава конфликта по един мирен и справедлив начин. Оттук и двете култури по решаване на споровете, въплътени в двата вида процеси: състезателния и инквизиционния. В този смисъл можем да говорим за континентално-европейска и англо-саксонска култури по разрешаването им.

Тук е мястото да се постави важният въпрос: подлежат ли на конвергенция съвременните правни култури? Отговорът заема немалка част от настоящата работа. Пряко свързан с него е и другият проблем, на който ще се спра: може ли да се говори за световна правна култура? В момента искам да направя една проста констатация: конвергенцията на националните правни системи по посока на създаване на световна юридическа култура е възможна единствено чрез диалог в един процес на постоянно изучаване и непрестанно обясняване на отделните правни култури. Най-големият интеграционен инструмент се намира в недрата на демократичното общество, на неговото право и права.⁷ Съвсем точно Lawrence Friedman сочи, че идеята за култура си струва анализ, единствено в перспективата на едно взаимно допитване, в сравнително изследване на различните „преводи на един и същ демократичен текст“.